

szintén körösladányi volt, s tudtam: családja baráti kapcsolatban áll ASZTALOS Miklóssal és feleségével, Erzsébet néniével, hogy az illendőség szabályai szerint mutasson be nekik, akiket addig csak látásból ismertem. Attól az ősztől fogva, ha meglátogattam szüleimet, egy-egy tea, sütemény és emlékezés illatú délutánon az ő vendégük is lehettem. Szerettek mesélni, csevegni, én meg hallgatni őket. 1982 februárjában Erzsébet néni, a kiváló zongoratanárnő, nekem megértő barátnőm, eltávozott. Miklós bácsi – talán azért is, hogy távol tartsa a magányt – hozzákezdett önéletírásához, és a munkát haláláig folytatta. Néhány részletét megkaptam és olvastam.

Amikor RÓNAI professzor tudomására jutott, hogy ASZTALOS Miklós immár három éve halott, s önéletírásának néhány oldalán beszámol 1945-ös balatonfüredi találkozásukról, s ezen anyag másolata a birtokomban van, meghívott egy beszélgetésre párommal, BASSA Lászlóval együtt, aki a kapcsolatot megteremtette közöttünk. Tőlem tudta meg, hogy ASZTALOS Miklóst 1951-ben kitelepítették, és többé nem tért vissza Budapestre. Beszámoltam neki körösladányi éveiről, beszélgető, tanító kedvéről, bölcs iróniájáról, ahogyan saját sorsát és a világot szemlélte. RÓNAI András pedig megerősített abban a hitemben, hogy a Balatonfüredre menekített Teleki Intézet és a tihanyi Biológiai Kutató Intézet jórészt ASZTALOS Miklósnak köszönheti, hogy elkerülte a németországi kitelepítést. Azon meg csak szomorkásan mosolyogtunk, hogy amíg RÓNAI András az 1970-es évek második felében Dévaványán dolgozott később híressé vált mélyfúrásán, alig 10 km-re onnan ASZTALOS Miklós elmélkedett a világ dolgairól, rendezgette emlékeit, s készült, hogy megírja életének történetét. Nem tudtak egymásról. Az a balatonfüredi utolsó találkozás viszont mindkettőjük számára emlékezetes maradt. A magyar sors iróniája...

T. Mérey Klára: A Dél-Dunántúl földrajza katonaszemmel a 19. század elején.
– Geographia Pannonica Nova 1. Lomart Kiadó, Pécs, 2007. 252 old.

Hajdani színvonalas földrajzi kiadványsorozatának, a Geographia Pannonicának az újraélesztésére vállalkozott a Pécsi Tudományegyetem Földrajzi Intézete, amikor útjára bocsátotta a fenti című történeti földrajzi művet. DÖVÉNYI Zoltán intézetigazgató nem titkolja, hogy nagy reményeket fűz az 1926 és 1941 között megjelent, 44 könyv közzététele után megszakadt szakkönyvsorozat újraindításához, amelynek első kötete T. MÉREY Klára fenti című katonaföldrajzi tartalmú történeti munkája. A szerző az I. Ferenc császár által 1806-ban elrendelt katonai felmérésnek a Kriegersarchiv Térképtárában (Bécs) fellelhető fogalmazványait tartalmazó, 12 kötetből álló irategyüttes feldolgozására vállalkozott, ami nem csekély teljesítmény (már az időigényesség szempontjából sem...).

A könyv bevezetőjéből kitűnik, hogy a mű egy nagy kiterjedésű térség természet- és gazdaságföldrajzi adottságait, jellemzőit katonaföldrajzi szempontból mutatja be és értékeli. Ez a sajátos látásmód abból fakad, hogy a földrajzi táj a hadtudományban olyan „terepnek” tekintendő, ahol támadó hadműveleteknél a környezet elemei leküzdendő

akadályoknak tekintendők, védelmi feladatok esetében viszont a terepadottságok olyan „szövetségesek”, amelyek kihasználásával megghiúsíthatók az ellenség szándékai.

A könyv tartalmát tekintve lényegében két nagy, terjedelmileg igen eltérő részre tagolódik. Az első, közel 170 oldalas részben az 1800-as évek elejének Dél-Dunántúlját, annak természetföldrajzi viszonyait ismerheti meg az olvasó „katonaföldrajzi szemüvegen” keresztül. A tájleírás részletekbe menően foglalkozik a térség hegyeivel, völgyeivel, továbbá a síkságokkal és az erdőkkel. Külön alfejezetben kap helyet a folyóvizek, tavak és mocsarak aprólékos bemutatása, különös tekintettel a Duna és a Dráva dunántúli vízgyűjtőterületeire. Összesen 36 dél-dunántúli vízfolyásról és azok völgyeiről nyújtanak részletes képet, kitérve a vízfolyásokat kísérő erdők fafajtáira, a patak völgyek talajviszonyaira és mezőgazdasági hasznosítására is.

Fokozott figyelmet kapnak a munkában az utak, mivel kapcsolatteremtő szerepük és vonalvezetésük katonai szempontból alapvetően fontos hadászati tényező. Közülük a legjobban járható postautak tételesen is fel vannak sorolva, ami érthető, hiszen ezek a magisztrálék kulcsszerepet játszottak már akkor is a különböző katonai egységek gyors áthelyezhetőségének biztosításában. A jelentések katonai jellegű észrevételeket tartalmazó része összegzi a leírás nyomán levonható hadászati következtetéseket, így többek között az egyes tájelemek védelmi funkciókra való felhasználhatóságát

Sovány (alig 20 oldalas) viszont a területre vonatkozó társadalmi és gazdaságföldrajzi anyag, ami arra utal, hogy a 19. sz. elején az ilyen tartalmú földrajzi ismeretek felhasználását – a természeti tényezőkhöz képest csekély hadászati jelentőségük miatt – nem igényelte a hadtudomány. Mindenesetre ez a fejezet olyan szempontból feltétlenül hasznos, hogy részleteket tudunk meg belőle a korabeli Dél-Dunántúl népességi és településviszonyairól, továbbá a fő gazdasági ágazatok (mezőgazdaság, ipar, kereskedelem) jelenlétének mértékéről és térszerkezeti viszonyairól. Ezt segítik elő azok a térképek is, amelyek többek között bemutatják a térségben működő egyházi iskolákat, kolostorokat, szerzetesrendeket, de a Dél-Dunántúl akkori ipari telephelyeit is. Emellett a fejezetből képet kaphat az olvasó a régió fő kereskedelmi exportcikkeiről (bor, vágóállat, gyapjú), de a térségbe legnagyobb tömegben behozott importárukról (len, bőrárú, selyem, vasárú, fűszerek, kézműipari termékek stb.) is.

A közlekedési tartalmú fejezetrészből megtudhatjuk, hogy a jelentés katonaföldrajzi szempontból öt kerületre osztotta fel a Dél-Dunántúlt, minden egyes kerületre vonatkozóan felsorolva a legfontosabb közutakat (azon belül külön a postautakat a postaállomások megnevezésével). Ez utóbbiak részletes bemutatását a könyv 5. fejezete táblázatos formában tartalmazza (*I. táblázat*). Ugyanitt igen értékes adatbázist tanulmányozhat az olvasó a legfontosabb dél-dunántúli utak melletti településekre vonatkozóan. A több részből álló II. táblázatban szereplő adatok ugyanis lehetőséget nyújtanak arra, hogy három különböző évre (1785, 1812, 1828) vonatkozóan összehasonlíthassuk több, mint 700 település és lakott hely (mezőváros, falu, puszta) lakosságát és lakóházainak mennyiségét. Az 1810–1812. évre vonatkozó adatok ezen felül az istállók településenkénti számát, valamint az állatállomány nagyságát és összetételét (ló, igavonó, juh) is feltüntetik. Az ezekből kiolvasható különbségek jól érzékeltetik, hogy a 19. sz. első harmadában a Dél-Dunántúl fontosabb útjai mentén fekvő falvak közül a kor gazdasági fejlettségi viszonyait alapul véve melyek számítottak „gazdagnak” és melyek „szegénynek”.

A kötet végén kaptak helyet azok a kifejezetten érdekes – ám sajnos már az olvashatóság rovására menő mértékben lekcisinyített – archív Dunántúl-térképek, amelyek célja a leírt térség vizuális szemléltetése. A könyv német nyelvű összefoglalóval és rövid szerzői szakmai önéletrajzzal zárul. T. MÉREY Klára történeti katonaföldrajzi munkáját melegen ajánlom mindazon olvasók figyelmébe, akiket részletesen is érdekel a Dél-Dunántúl településhálózatának múltja, településeinek egykori természeti környezete és térszerkezeti kapcsolatai.

TINER TIBOR